

نارکوتروریسم و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی (۲۰۱۸ - ۲۰۲۳)

رشید رکابیان^۱

صادق شفیعی^۲

مهدی پادروند^۳

نوع مقاله: علمی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۳/۲۹

^۱. دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آیت الله بروجردی و مدرس دروس معارف، بروجرد، ایران (نویسنده مسؤل)

ra.recabian@abru.ac.ir

^۲. عضو هیات علمی دانشگاه آیت الله بروجردی و مدرس دروس معارف، بروجرد، ایران dr.shafiei@abruo.ac.ir

^۳. کارشناس ارشد روابط بین الملل دانشگاه گیلان و مدرس دانشگاه mahde.pa@gmail.com

چکیده

قاچاق مواد مخدر در آسیای مرکزی به یک امر طبیعی و دامنه دار تبدیل شده است. یکی از کشورهایی که مورد تهدید نارکو تروریسم و قاچاقچیان مواد مخدر در آسیای مرکزی قرار دارد جمهوری اسلامی ایران است. به موازات تهدیدات موجود، مواد مخدر به شکل بالقوه، حاوی یکسری فرصت‌ها و ظرفیت‌ها برای ایران خواهد بود که شناخت مطلوب و موقعیت سنجی به هنگام، در بهره گیری از آنها در قالب شکلی از دیپلماسی با عنوان دیپلماسی مواد مخدر یا نارکو تروریسم می‌تواند پیش برنده اهداف سیاست خارجی و تأمین کننده منافع حداکثری جمهوری اسلامی ایران در قالب چندجانبه‌گرایی با کشورهای آسیای مرکزی باشد. این پژوهش با استفاده از چارچوب موازنه تهدید استفان والت و با هدف بررسی تأثیرات نارکو تروریسم بر سیاست چندجانبه‌گرایی ایران به عنوان یکی از کشورهای تأثیرپذیر در آسیای مرکزی به روش توصیفی - تحلیلی انجام و اطلاعات لازم از مقالات و منابع اینترنتی جمع‌آوری شده است. بنابراین تحقیق به این سؤال پاسخ می‌دهد که راهبرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال نارکو تروریسم آسیای مرکزی چیست؟ یافته‌های پژوهش بیان می‌دارد که با استفاده از نظریه موازنه تهدید استفان والت، مهم‌ترین راهبرد دستگاه سیاست خارجی ایران، همکاری با کشورهای این منطقه، در ابعاد مختلف در قالب سازمان همکاری شانگهای و همچنین همگرایی اقتصادی - سیاسی - امنیتی و نظامی می‌باشد.

● واژگان کلیدی:

موازنه‌ی تهدید، نارکو تروریسم، ایران، آسیای مرکزی، قاچاقچیان مواد مخدر

نارکو تروریسم¹ و اقدامات تروریستی معرفی شده که از سوی سوداگران مواد مخدر به کار گرفته می‌شود اولین بار از سوی رئیس جمهور اسبق پرو در سال ۱۹۸۳ میلادی برای توصیف حملات تروریست گونه علیه پلیس مبارزه با مواد مخدر این کشور به کار برده شد. نارکو تروریسم برای توصیف حملات سوداگران مواد مخدر برای تأثیر گذاری بر سیاست‌های دولت و عدم اجرای قانون به واسطه تهدیدات منظم و استفاده از خشونت به کار گرفته می‌شود. این مسئله در آسیای مرکزی به نحو قابل چشم‌گیری در حال توسعه است و آسیای مرکزی و کشورهای نظیر ایران را حساس کرده است. زیرا منطقه هلال طلایی جنوب آسیا شامل افغانستان، ایران و پاکستان، یک سایت اصلی جهانی برای تولید و توزیع تریاک است. طی چند دهه گذشته، جنگ، تروریسم باعث شده است که جابه جایی و تجارت فعال هروئین در سراسر منطقه تسهیل شود (Farooq SA et al., 2017: 1-9). لذا باعث ایجاد معضلات امنیتی در مرزهای ایران با کشورهای آسیای مرکزی در منطقه شده و تهدیدهای متعددی را برای این کشورهای ایجاد کرده است. نمونه این مسئله در استان‌های مرزی ایران از جمله سیستان و بلوچستان که دارای مرزهای مشترک زیادی با مراکز تولید مواد مخدر دارد به وضوح قابل مشاهده می‌باشد. این تهدیدهای نارکو تروریسم و یا قاچاقچیان مواد مخدر در ایران از طریق مرزهای استان‌هایی نظیر سیستان و بلوچستان امنیت این کشور را مختل کرده‌اند. زیرا جمهوری اسلامی ایران با هرگونه توزیع و پخش مواد مخدر که از آسیای مرکزی به این کشور وارد می‌شود واکنش نشان داده و آن را بر طبق قانون اساسی رایج در کشور ممنوع اعلام کرده است. به همین خاطر است که درگیری مسلحانه در این منطقه بین قاچاقچیان مواد مخدر و نیروی نظامی و مرزبانی ایران سالیانه انجام می‌گیرد. قاچاقچیان مواد مخدر با استفاده از این درگیری‌های پراکنده که باعث ترور شدن نظامیان و در برخی مواقع افراد سیاسی این کشور شده است، در صدد هستند که به منظور تسریع روند توزیع مواد مخدر نیروی نظامی ایران را در مناطق مرزی تضعیف کنند (Osborne, 2017: 3-8).

این پژوهش با استفاده از چارچوب موازنه تهدید استفان والت و با هدف بررسی تأثیرات نارکو تروریسم بر سیاست چندجانبه‌گرایی ایران به عنوان یکی از کشورهای تأثیرپذیر در آسیای مرکزی به روش توصیفی - تحلیلی انجام و اطلاعات لازم از مقالات و منابع اینترنتی

¹. Narco terrorism

جمع‌آوری شده است. بنابراین سوال اصلی اینگونه مطرح می‌شود که، جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی به منظور کنترل مشکلات امنیتی ناشی از فعالیت گروه‌های قاچاقچی مواد مخدر بر مرزهای خود چه راهبردی را برای دستگاه سیاست‌خارجی خود اتخاذ کرده است؟ یافته‌های پژوهش که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به دست آمده است، بیان می‌دارد که مهم‌ترین راهبرد دستگاه سیاست خارجی ایران، همکاری با کشورهای این منطقه در ابعاد مختلف در قالب سازمان همکاری شانگهای و همچنین اتخاذ یک استراتژی چندوجهی مانند تقویت نهادهای مدنی و بهبود موقعیت‌های اقتصادی و نیز اعمال قوانین سخت‌تر برای قاچاقچیان مواد مخدر می‌باشد.

پیشینه تحقیق

۱- مقاله لندی جاناتان^۱ و هالند استیو^۲ (۲۰۲۴). تحت عنوان "نارکوترویسم افغانستان با تاکید بر داعش خراسان"، نویسنده در این مقاله عمده تمرکز خود را بر مسئله نارکوترویسم داعش خراسان و میزان و حجم درآمدی که این نیرو از مسیر ترانزیت مواد مخدر کسب کرده است می‌باشد. بنابراین به این نتیجه دست یافته اند که داعش خراسان از طریق قاچاق مواد مخدر و درآمد حاصل از آن امنیت آسیای مرکزی و کشورهای همسایه افغانستان را با مشکلات قابل توجهی مواجهه کرده است.

۲- مقاله واتانکا الکس^۳ و دیوسالار عبدالرسول^۴ (۲۰۲۳). تحت عنوان "موانع پیش روی هم‌گرایی ایران و روسیه در قابل قاچاق مواد مخدر در آسیای مرکزی توسط آمریکا": نویسنده در این مقاله عمده تمرکز خود را بر تنشهایی که آمریکا با همگرایی ایران و روسیه در آسیای مرکزی دارد را مورد بررسی قرار داده است که بعد امنیتی و بررسی این مسئله در کار یاد شده ضعیف است که در این کار در صدد هستیم که همگرایی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای آسیای میانه را در بعد امنیتی و سیاسی به شکل ویژه در راستای مدیریت نارکوترویسم مورد توجه قرار دهیم.

1. Article by Jonathan Landy

2. Holland Steve

3. Watanka Alex

4. Devsalar Abdul Rasul

۳- مقاله فولتون جاناتان^۱ (۲۰۲۳). تحت عنوان "معضلات امنیتی و سیاسی آسیای مرکزی و همگرایی ایران در قابل سازمان همکاری شانگهای": نویسنده در این مقاله عمده تمرکز خود را بر همکاری و همگرایی ایران در سازمان همکاری شانگهای گذاشته است که راهبرد سیاست خارجی ایران در قبال نارکوتروریسم را فقط به سازمان همکاری شانگهای ختم نموده است. اما این مقاله حاضر در صدد است که همگرایی ایران با کشورهای آسیای مرکزی را هم در قالب سازمان یاد شده و هم در ابعاد دیگر سیاسی - اقتصادی - نظامی - امنیتی مورد بررسی قرار دهد.

۴- مقاله‌ی زفر اطهر^۲ (۲۰۲۳). تحت عنوان "بازدید رئیس جمهور ازبکستان از ایران چشم انداز همکاری دوجانبه و منطقه‌ای را تقویت می‌کند". نویسنده در این مقاله عمده تمرکز خود را بر همکاری و همگرایی ایران با ازبکستان برای حل کردن معضلات امنیتی و سیاسی گذاشته است که در بعد جغرافیایی با پژوهش حاضر تفاوت دارد چرا که این کار ما در صدد هستیم که هم‌گرایی ایران با منطقه آسیای مرکزی با مورد بررسی قرار دهیم.

۵- مقاله گورجار سنکالپ^۳ (۲۰۲۳). تحت عنوان "چالش ایران: حل معضل سیاست خارجی هند". نویسنده در این مقاله عمده تمرکز خود را بر همکاری و هم‌گرایی ایران با هند به منظور حل معضلات آسیای مرکزی قرار داده است. در این مقاله تهدید مشترک بین هند و ایران در آسیای مرکزی در قبال نارکوتروریسم مورد بررسی قرار داده است.

چارچوب نظری (موازنه تهدید)

در ادامه این سوال مطرح می‌شود که نارکو تروریسم آسیای مرکزی و راهبرد چند جانبه-گرایی ایران به منظور کنترل و مدیریت این بحران امنیتی در قالب کدام یک از نظریه‌های روابط بین‌الملل قابل تبیین می‌باشد؟ به نظر نویسندگان این پژوهش هرچند می‌توان سیاست خارجی کشور مذکور را در قالب نظریه‌های مختلف روابط بین‌الملل تبیین و تحلیل کرد، اما نظریه «موازنه تهدید»^۴ از ظرفیت مناسبی برای پرداختن به این مسئله برخوردار است. نظریه موازنه تهدید یکی از نظریه‌هایی است که از نظریه واقع‌گرایی تدافعی نشأت گرفته است. نظریه‌ی سنتی موازنه قدرت پیش‌بینی می‌کند که دولت‌ها صرفاً برای ایجاد

1. Jonathan Fulton

2. Zafar Athar

3. Gurjar Sankalp

4. Threat balance

توازن بین قدرت دولت‌های دیگر که برای امنیت آنها خطرناک تلقی می‌شود، اتحاد تشکیل می‌دهند. کنت‌والتر با این دیدگاه موافق است، استدلالی متفاوت از رئالیست‌های کلاسیک ارائه می‌کند. استفان والت، یکی از شاگردان والتز، گزارشی دقیق ارائه می‌کند که معروف به تعادل یا موازنه تهدید است، او معتقد است که دولت‌ها برای متعادل کردن تهدید و نه صرفاً قدرت، اتحاد تشکیل می‌دهند. اتحاد در روابط بین‌الملل یعنی تشکیل ائتلاف نتیجه‌ی اجتناب‌ناپذیر تعامل میان واحدهای سیاسی حاکمیتی است که بر اساس منافع تسلط یا متعادل کردن قدرت هدایت می‌شود (Iqbal Dar et al., 2018: 42-47).

به همین ترتیب، جورج لیسکا، یکی از نظریه‌پردازان مهم اتحاد روابط بین‌الملل، معتقد است که اتحادها بخشی جدایی‌ناپذیر از روابط بین‌الملل هستند. این عدم تحقق موازنه علیه هژمون بالقوه در مورد ایالات متحده پس از جنگ سرد، یکی از متفکران مهم سنت واقع‌گرایی به نام استفان والت ۹ را به سوی جابه‌جایی نقطه تمرکز واقع‌گرایی از موازنه قدرت به موازنه تهدید سوق داد تا بدین یاختهٔ مخروطی به ادعای او، گره کور نو واقع‌گرایی گشوده شود. او می‌گوید با این رهیافت، می‌توان این مهم را توضیح داد که چرا موازنه‌ی ائتلاف در مقطع کنونی نیز علیه ایالات متحده صورت نمی‌گیرد (spofa 2023: 15-23).

والت از جمله واقع‌گرایانی است که با طرح ایده‌های جدید و متفاوت از نظریه‌های سنتی واقع‌گرایی و حتی واقع‌گرایی ساختاری والتز^۱، سعی داشته تا پایه‌های این نظریه را مستحکم‌تر نماید. وی با نقد اصل موازنه قوا، با طرح نمودن نظریه موازنه تهدید در عمل توانسته است مباحث واقع‌گرایی را در حوزه امنیتی غنی‌تر نماید. نقطه محوری مباحث وی بررسی علت اتحادها، ائتلاف‌های نظامی – سیاسی باهدف ایجاد موازنه، در واکنش به احساس تهدید است. به اعتقاد وی برخلاف آنچه که فکر می‌شود، کشورها در مقابل افزایش قدرت سایرین، دست به موازنه می‌زنند. در مقابل آنچه باعث حرکت کشورها به سوی توازن می‌گردد، میزان تهدیدی است که درک می‌کنند. زمانی که تهدیدی احساس شد کشورها یا سعی می‌کنند در مقابل آن توازن ایجاد کنند یا به کشور تهدیدکننده ملحق شوند (ترابی، ۱۳۸۴، ۲۱).

استفان والت اظهار می‌دارد زمانی که کشوری با انتخاب‌های متعدد برای ائتلاف مواجه می‌شد، محاسبه میزان ریسک و سطح تهدید، به عنوان مهم‌ترین عامل در تصمیم‌گیری عمل می‌نماید و نه قدرت. برای مثال اگر کشوری، کشور دیگر را تهدیدی مستقیم برای بقای

^۱. Waltz

خود تلقی نماید، بدون در نظر گرفتن برتری قدرت نفوذ کشور هدف، تلاش خواهد کرد موازنه قدرت ایجاد کند. از طرف دیگر اگر کشوری، کشور دیگر را از هر جهتی تهدید برای بقای خود تلقی نکند، نوعاً به سمت اتخاذ راهبردموازنه قدرت حرکت نخواهد کرد، حتی اگر کشور مورد گفتگو از برتری محسوس قدرت و نفوذ برخوردار باشد (سازمند و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۵۸ - ۱۵۷). بدین ترتیب موازنه تهدید نوعی از موازنه است که معتقد است ائتلاف جهت موازنه در قبال تهدیدات شکل می‌گیرد و نه صرف قدرت. تهدیداتی که می‌تواند از قدرت، مجاورت، قابلیت‌های تهاجمی و نیت توسعه‌طلبانه تهاجمی نشأت بگیرد (لیتل، ۱۳۸۹: ۲۳).

با توصیف مطالب فوق اگر دیدگاهی که کنت والتز مبنی بر اینکه کشورها بیش از آنکه در پی افزایش قدرت خود باشند، به دنبال جلوگیری از افزایش قدرت دیگران و بالا بردن و حفظ جایگاه خود در نظام بین‌الملل هستند را مورد پذیرش قرار دهیم، ایجاد ائتلاف و اتحاد و همچنین موازنه در مقابل منشأ تهدید توسط کشورها را می‌توانیم یک راهبرد منطقی تلقی کنیم. ایجاد این‌گونه موازنه که به صورت ائتلاف و اتحاد نمایان می‌شود به دو شکل توسط کشورها ایجاد می‌شود ۱- موازنه درون‌گرا^۱ که به معنای افزایش قدرت داخلی خود کشورهاست و ۲- موازنه برون‌گرا^۲ که همان ائتلاف و اتحاد است.

به طور کلی باید اصول مهم و مورد تاکید در نظریه موازنه تهدید را اینگونه شرح داد:

- دولت‌ها در مقابل طرف‌هایی متحد می‌شوند که منشأ بیشترین تهدید محسوب می‌شوند (ایکنبری، ۱۳۸۳: ۱۹ - ۱۷).
- تهدید به میزان قدرت دولت‌ها بستگی ندارد بلکه ادراکی است که دولت‌ها در روابط خود از تهدید دارند. به نظر والت، دولت‌ها برخلاف آنچه قبلاً مرسوم بود در مقابل قدرت گرفتن یک کشور ایجاد موازنه و ائتلاف نمی‌کنند. بلکه آنچه باعث ایجاد موازنه و ائتلاف بین کشورها می‌شود، میزان تهدیدی است که درک می‌کنند (Walt, 1998: 132).
- هر اندازه میزان تهدید درک شده بین کشورها شدیدتر باشد انگیزه دولت‌ها برای ایجاد موازنه بیشتر می‌شود. در این صورت موازنه و اتحاد ایجاد شده به اتحاد راهبردی تبدیل می‌شود (Walt, 1987: 11-21).

¹. Inner Balance

². Outsourcing balance

- به نظر والت، تهدید از «قدرت کلی»، «مجاورت جغرافیایی»، «قدرت تهاجمی»، «نیات تجاوزکارانه» تشکیل می‌شود (Walt, 1987: 11-21). بنابراین ایجاد ائتلاف و اتحاد و همچنین موازنه در مقابل منشأ تهدید توسط کشورها را می‌توانیم یک راهبرد منطقی تلقی کنیم.

موازنه تهدید مورد توجه واقع‌گرایان تدافعی است. بنابراین نظریه‌پردازان آن ایجاد ائتلاف و اتحاد در مقابل هر گونه تهدید به کشورها توصیه می‌کنند (هدایتی شهیدانی و مرادی، ۱۳۹۵: ۹۴). بنابراین به منظور تحلیل هم‌گرایی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی از این چارچوب نظری در نوشتار حاضر استفاده شده است. چرا که مسائل و موضوعاتی که باعث مشکلات امنیتی در آسیای مرکزی می‌شود، باعث تأثیرگذاری بر محیط داخلی و خارجی ایران شده و لذا درصدد هستند که از طریق یک همکاری بین‌المللی و منطقه‌ای از سرایت این معضلات امنیتی به داخل مرزهای کشور جلوگیری کند. در این قسمت از پژوهش به هم‌گرایی و ائتلاف جمهوری اسلامی ایران با کشورهای آسیای میانه در قابل نارکو تروریسم در چارچوب نظریه واقع‌گرایی تدافعی و موازنه تهدید می‌پردازیم.

۱- نارکو تروریسم و راهبرد ائتلاف

مواد مخدر تولید و توزیع شده در آسیای مرکزی بر روی امنیت و جامعه ایران در ابعاد مختلف تأثیرات سویی گذاشته است. چرا که ۶۰٪ از تولید مواد مخدر این منطقه از طریق مرزهای ایران به منظور ارسال به اروپا جا به جا می‌شوند. این مسئله باعث شده است که به منظور ترانزیت مواد مذکور نیروهای قاچاقچیان از هرگونه تسلیحات لازم استفاده کرده و با نیروی نظامی در نوار مرزی ایران درگیر شوند. جمهوری اسلامی ایران نیز به مانند کشورهای آسیای مرکزی در صدد می‌باشد که از یک راهبرد منطقی جهت مدیریت و کنترل این معضل استفاده کند و با همکاری گسترده در زمینه‌های مختلف یک ائتلاف به منظور نیل به این مهم ایجاد کند (Behner, 2018: 5).

چرا که برعکس گذشته تحركات نارکو تروریسم فقط مختص به آسیای مرکزی با وجود توسعه و افزایش نیروهای تروریستی و تکفیری در جهان، نمی‌باشد. زیرا بعد از اعلام خلافت «دولت اسلامی»^۱ توسط ابوبکر البغدادی^۲ در تابستان ۲۰۱۴، فرماندهان سابق طالبان،

^۱. Islamic State

^۲. Abu Bakr Al-Baghdadi

افغانستان و پاکستان با او بیعت کردند و جنبش‌های اسلامی محلی به آن پیوستند. آنها جنگجویان افغان را از اردوگاه‌های پناهجویان در مناطق قبایلی پاکستان، در پیشاور و در استان‌های شمال شرقی افغانستان در مرز پاکستان جذب می‌کنند. نیروهای جهادی داعش خراسان در شمال شرق کشور در ولایات کنر^۱ و ننگرهار^۲ مستقر شدند. سپتامبر ۲۰۱۵، گزارش سازمان ملل تخمین زد که حدود ۱۰ درصد از قاچاق‌چیان مواد مخدر که عضو گروه‌های افراطی آسیای مرکزی هستند با داعش بیعت کرده‌اند. گروه‌هایی که با داعش بیعت کرده‌اند یا ادعای نزدیکی به داعش کرده‌اند، در ۲۵ استان از ۳۴ استان کشور گزارش شده از جریان موسوم به دولت اسلامی عراق و شام‌اند که در آسیای مرکزی و جنوبی فعال است (Landay & Holland, 2024: 3-6).

به همین منظور با توسعه فعالیت نارکوترویسم که با وجود داعش بیش از هر زمان دیگر تهدیداتشان برای آسیای مرکزی و قفقاز همچنين همسایگان آن افزایش یافته است، جمهوری اسلامی ایران با این کشورها در قالب سازمان همکاری شانگهای ائتلاف خود را بیش از هر زمان دیگر تقویت نموده و در صدد است میزان تهدید را با ایجاد ائتلاف به حداقل ممکن برساند. اوج این موضوع و همکاری ایران با کشورهای آسیای مرکزی و همچنین روسیه و چین در سازمان همکاری شانگهای قابل مشاهده می‌باشد. جمهوری اسلامی ایران در این سازمان به عنوان یک عضو ناظر در قالب ایجاد ائتلاف و همکاری با کشورهای مذکور در صدد می‌باشد که در میزان امنیت و جلوگیری از هرگونه عملیات تروریستی و ترانزیت مواد مخدر سهیم باشد. زیرا قاچاقچیان مواد مخدر به منظور پیشبرد اهداف خود در برخی از کشورها عملیات‌های نظامی علیه امنیت مرزی و اجتماعی اقدام می‌کنند و این مسئله باعث می‌شود که امنیت آن کشورها را با مشکل جدی مواجه کند. جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به مرزهای مشترکی که با برخی از این کشورها دارد و همچنین از نظر موقعیت جغرافیایی که مسیر مناسب به منظور ترانزیت مواد مخدر می‌باشد، در معرض خطر جدی این تهدیدات است. لذا همکاری کردن با کشورهای آسیای مرکزی و چین و روسیه در قالب سازمان همکاری شانگهای یک راهبرد به منظور رسیدن به این مهم می‌باشد (Stonis, 2023: 69-78)؛ زیرا بیشتر کشورهای شرکت‌کننده در این سازمان، گروه‌های تروریستی و قاچاقچیان مواد مخدر را به عنوان تهدیدهای مشترک معرفی کرده و

¹. Conner

². Nangarhar

همواره در تلاش هستند که از طریق این سازمان و همکاری‌های متعدد، این دو معضل امنیتی را در این منطقه ریشه کن و یا به عبارت دیگر تضعیف کنند. ایجاد ائتلاف و یا همکاری در این زمینه باعث می‌شود که علاوه بر کنترل مشکلات امنیتی مذکور، جمهوری اسلامی ایران بتواند با این کشورها در ابعاد مختلف همکاری‌های متعددی داشته باشد و اقتصاد خود را شکوفا کند. زیرا کشورهای آسیای مرکزی با ایران دارای سابقه تاریخی مشترک هستند و لذا از این طریق می‌تواند از میزان تحریم‌های غرب علیه خود بکاهد و از استفاده ابزاری کردن از قاچاقچیان مواد مخدر و یا به عبارت دیگر نارکو تروریسم علیه امنیت این کشور جلوگیری کند. لذا در کنار روسیه، چین، و کشورهای آسیای مرکزی نارکو تروریست و اقدامات آن را به عنوان یک تهدید مشترک معرفی کرده و در مقابل آن با هم ایجاد ائتلاف کرده‌اند (Wastnidge, 2017: 3-6).

۲- نارکو تروریسم و تهدید مشترک

رادیکال‌های آسیای مرکزی^۱ از جمله شاخه خراسان داعش و سایر گروه‌هایی که تحت عنوان نارکو تروریسم از آن‌ها یاد شده است به وسیله تقویت بنیه مالی و اقتصادی خود و دادن حقوق قابل توجهی به نیروهای عضو، سهم قابل توجهی از توطئه‌ها و حملات اخیر تحت الهام یا هدایت دولت اسلامی در ایالات متحده، اروپا، ترکیه و ایران را به خود اختصاص داده‌اند. ترور علمای مذهبی و شخصیت‌های سیاسی و فرهنگی، هدفمند، برنامه‌ریزی شده و بسیار پیچیده است. این ترورها معمولاً توسط گروه‌های دهشت‌افکن مانند شاخه خراسان داعش - جنبش اسلامی ازبکستان - حزب التحریر انجام می‌شود. برای مثال حمله دوباره ISK پس از حمله اوت ۲۰۲۱ به فرودگاه کابل در ابتدا بر ننگرهار در افغانستان متمرکز بود، اما به زودی در ۱۲ ماه بعد تا سپتامبر ۲۰۲۲ به ۱۵ ولایت گسترش یافت. ۶۲ (۵۲ درصد) آن تنها در ننگرهار رخ داده است. از سپتامبر ۲۰۲۱ تا سپتامبر ۲۰۲۲، ISK ادعای ۲۷۴ حمله را داشت که به طور میانگین حدود ۲۳ حمله در ماه بود (Gokmen, 2023: 2).

روند رو به رشد این مسئله در منطقه آسیای مرکزی و نواحی مرزی ایران ناکارآمدی این بلوک یعنی همکاری کشورهای آسیای مرکزی به شکل مستقل و منطقه‌ای بدون دخالت ایران - روسیه و چین، را ثابت می‌کند. این معضل یعنی تجارت مواد مخدر مورد توجه دولتهای منطقه قرار نگرفته یا قدرت مدیریت آن را نداشته‌اند به همین منظور منبع مالی

^۱. Central Asian radicals

قابل توجهی برای فعالیتهای ضد دولتی توسط افراط‌گرایان و تروریست‌ها فراهم می‌کند. استفاده روزافزون از فناوریهای جدید برای قاچاق مواد مخدر و قاچاق سلاح توسط سازمانهای تروریستی و گروههای شورشی پیامدهای امنیتی مستقیمی برای کل گستره اوراسیا دارد (Debates, 2023: 1-6).

مواد مخدر از افغانستان از سه مسیر اصلی به اوراسیا، اروپا و سایر نقاط جهان قاچاق که باعث ایجاد همگرایی در آسیای مرکزی شده است ارسال و ترانزیت می‌شود:

- ۱ - مسیر شمالی از طریق آسیای مرکزی به فدراسیون روسیه و اروپای شرقی می‌رود؛
 - ۲ - مسیر جنوبی از طریق پاکستان و ایران به منطقه خلیج فارس، آفریقا و جنوب آسیا می‌رود؛
 - ۳ - مسیر بالکان از طریق جمهوری اسلامی ایران و ترکیه به اروپای مرکزی و غربی می‌رود.
- این سه مسیر باعث خواهند شد که نارکوتروریسم چالش‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی برای همه کشورهای اوراسیا و ایران ایجاد کند. امروزه با ناامنی و بی‌ثباتی در افغانستان، به شدت به ترانزیت و فعالیتهای تروریستی که از مواد مخدر تامین مالی می‌شوند، افزوده و این موضوع در کنار درآمد قابل توجه از آن، باعث ایجاد یک فساد دولتی و نظامی در آسیای مرکزی و در مسیر شمالی و هلال طلایی شاهد دخالت بیشتر گروه‌های تروریستی و بازیگران ضد دولتی شده است. چرا که نیروهای دولتی با داشتن سیستم ناکارآمد و فاقد اراده و قدرت لازم به منظور سرکوب آن‌ها، ظرفیت کافی برای مدیریت این مسئله را ندارد و یا با درگیری‌های نظامی و امنیتی با گروه مذکور مورد حمله سازمان یافته به عبارت دیگر ترور می‌شوند (Kulic, 2023: 574-583 & Maarten P).

به نظر می‌رسد این یک زمینه لازم برای ایجاد همگرایی منطقه‌ای باشد که دولت‌های این منطقه به این سمت سوق خواهند یافت. بنابراین ایجاد یک همگرایی و ائتلاف در آسیای مرکزی به منظور کاهش این تهدید یکی از مهمترین ماموریت و راهبردهای سیاست خارجی تهران می‌تواند باشد.

۳- تهدید نارکو تروریسم و ادراک مشترک

عملیات خرابکارانه قاچاقچیان مواد مخدر به خاطر رویکرد انتقام جویانه آن‌ها به این منطقه ختم نمی‌شود. این افراد به خاطر قوانین سخت و کمک‌های تسلیحاتی به کشورهای آسیای مرکزی از طرف ایران، و کشورهای اوراسیا در صدد هستند که تهدیدهای خود را متوجه این کشورها و مرزهای آن‌ها کنند. این افراد همانگونه که در مطالب فوق به آن اشاره کردیم با

منابع مالی بسیار زیادی که با فروش مواد مخدر در اختیار دارند، خرید تسلیحات خود را گسترش داده اند. لذا با افراطی‌های مذهبی این کشورها از جمله گروه "جنبش اسلامی ازبکستان" همکاری‌های خود را گسترش داده اند. نارکوترویسیم با این حجم از همکاری بین گروه‌های خود از سپتامبر ۲۰۲۱، در اقدامات خود برای به دست آوردن شهرت و ارتباط در سراسر منطقه آسیای جنوبی و مرکزی، جاه طلب تر و تهاجمی تر شده است. این گروه نوع و دامنه جنگ خود را گسترش داده و در عین حال در ترورهای هدفمند^۱ در افغانستان و کشورهای همسایه نیز دست داشته است. در عین حال، گسترش و انتشار تبلیغات این گروه از نظر شکل، حجم و تعداد زبان‌ها با توجه به درآمد قابل توجهی که از فروش مواد مخدر و ترانزیت آن به دست آورده همچنین تلاش برای جذب نیرو از هر دو جبهه آسیای جنوبی و مرکزی به سطوح بی‌سابقه‌ای رسیده است (Jadoon, 2023: 3-12).

آن‌ها جنگجویان افغان را از اردوگاه‌های پناهجویان در مناطق قبایلی پاکستان، در پیشاور و در استان‌های شمال شرقی افغانستان در مرز پاکستان توسط گروه‌های یاد شده و با استفاده از قدرت نفوذ آن‌ها جذب می‌کنند. نیروهای جهادی داعش خراسان در شمال شرق کشور در ولایات کمر و ننگرهار مستقر شدند. که فعالیت‌های خود را در زمینه قاچاق مواد مخدر و خرید و فروش تسلیحات نظامی در اوراسیا و مناطق مرزی ایران افزایش داده تا از این طریق خود را به عنوان یک نیروی تأثیرگذار برای این کشورهای معرفی کنند و قدرت مانور خود را افزایش دهند (Landay & Holland, 2024: 3-6).

بنابراین مسیرهای ترانزیت مواد مخدر را در این منطقه سریع تر و وسیع تر نماید. آنچه که نارکوترویسیم به نفع خود برای عضوگیری استفاده کرده بیکاری، نارضایتی در افغانستان و آسیای مرکزی، سخت‌گیری‌های طالبان در این کشور بوده است. به عنوان مثال، مارات ایمانکولوف^۲، دبیر شورای امنیت قرقیزستان^۳ بر افزایش تعداد جنگجویان داعش خراسان، تقریباً ۷۰۰۰ جنگجو در مناطق هم مرز با شمال افغانستان اشاره کرده است. علاوه بر این، آناتولی سیدوروف^۴، رئیس ستاد مشترک سازمان پیمان امنیت جمعی^۵، در این مورد بیان کرده که، ۴۰۰۰ داعشی در نزدیکی مرز تاجیکستان با افغانستان مشغول ترانزیت مواد مخدر

¹. Targeted assassinations

². Marat Imankulov

³. Secretary of the Security Council of Kyrgyzstan

⁴. Anatoly Sidorov

⁵. Chairman of the Joint Staff of the Collective Security Treaty Organization

و تبلیغات مذهبی به منظور ترغیب جوانان و گروه‌های تندرو حضور یافته‌اند که پیامدهای امنیتی شدیدی برای افغانستان و کل منطقه دارد (Wahlang, 2023: 3-12).

هر روز بر میزان ناامنی ناشی از فعالیت قاچاقچیان مواد مخدر و افراطی‌گری مذهبی افزوده می‌شود و این مسئله بدون ایجاد یک درک مشترک از این تهدید و اتخاذ یک راهبرد همگرایی در این منطقه، بی نتیجه است. در این خصوص یان ژو^۱، نماینده ارشد چین در راستای کریدور اقتصادی و تجاری در آسیای مرکزی در قالب سازمان شانگهای به منظور جلوگیری از فقر و تورم همچنین بیکاری در منطقه، که زمینه‌های اصلی توسعه فعالیت نارکو تروریسم در منطقه هستند، بیان کرده است که «با فعال بودن این کریدور در آسیای مرکزی، مسیرهای حمل‌ونقل بین چین و پاکستان و افغانستان و به تبع ایران و کشورهای اوراسیا به منظور تقویت اقتصاد این منطقه که از تورم و فقر قابل توجهی رنج می‌برد را متنوع می‌کنیم و انعطاف‌پذیری و امنیت تجاری منطقه را بیشتر می‌کنیم. این درحالی است که نارکو تروریسم با ترورهای سازمان یافته خود و قاچاق مواد مخدر در این مناطق همچنین آدم ربایی و تهدید، مسیری که ما برای توسعه اقتصادی منطقه در نظر گرفته‌ایم را با خطرات زیادی مواجه کرده است. به همین منظور کشورهای این منطقه باید در قالب سازمان همکاری شانگهای به یک درک مشترک از این تهدید برسند و همکاری‌های امنیتی - نظامی و اقتصادی خود را گسترش دهند». یکی از مهم‌ترین مسیرهایی که به اقتصادی آسیای مرکزی و افغانستان کمک فراوانی کرده است، تحویل محصولات از پاکستان به ازبکستان و قزاقستان از طریق افغانستان بود که به مقصد می‌رسید، حدود ۷۰ تا ۸۰ درصد سریعتر در مقایسه با گزینه‌های حمل و نقل دریایی و هوایی است. اما با وجود تهدیدهای موجود هزینه تامین امنیت بر میزان هزینه‌های این مسیر افزوده است (Otorbaev, 2023: 4-8).

۳- دلایل مجاورت نارکو تروریسم با آسیای مرکزی و ایران

مجاورت ایران با کشورهای نظیر افغانستان باعث شده است که نواحی مرزی ایران با این کشورها که چیزی در حدود ۹۰۰ کیلومتر است به شکل قابل توجهی از مواد مخدر نظیر تریاک و هروئین استفاده کنند. این موضوع باعث می‌شود که میزان هزینه کنترل و مدیریت این بحران برای تهران رو به افزایش باشد و کشورهای دیگر نیز از ایران به عنوان یک تهدید یاد کنند. چرا که ایران به دلیل مجاورت با این کشورها باعث شده است که به عنوان یک

^۱. Yan Zhou

مسیر برای ترانزیت مواد مخدر تبدیل شود و مواد مخدر از طریق قاچاقچیان مواد مخدر از طریق مرزهای شمالی ایران به سایر نقاط جهان ترانزیت شود. لذا طبیعی به نظر می‌رسد که به محض عبور و تردد قاچاقچیان مواد مخدر از مرزهای شمالی ایران درگیری‌ها و تنش‌های زیادی در مناطق مرزی ایجاد شود و تلفات جانی و مالی را گسترش دهد و تهدیدهای نارکو تروریسم در مرزهای شمال شرق کشور ایران به شدت افزایش یابد (Aghababaei & et al., 2018: 3-9).

منطقه آسیای مرکزی با وجود مجموعه‌ای از شرایط از نظر سیاسی و ژئوپلتیک، خود باعث ایجاد نارکو تروریسم شده و بر کشورهای همسایه خود نیز تأثیرات غیر قابل انکاری از نظر امنیتی و سیاسی گذاشته است. از جمله فقدان دموکراسی، کمبود فرصت‌ها، و کاهش رفاه مردم. فشارهای اجتماعی - اقتصادی و سیاسی ناشی از فقر، حکومت‌داری ضعیف، و تنش‌های قومی و مذهبی ممکن است نارضایتی عمومی را به همراه داشته باشد و منجر به اقدامات خشونت آمیز و بیعت با گروه‌هایی شود که از طریق قاچاق مواد مخدر اهداف سیاسی امنیتی خود را دنبال کرده‌اند، شود.

قاچاق مواد مخدر بین‌المللی از افغانستان به ایران و پاکستان "هلال طلایی"، و ارسال آن به خلیج، آفریقا و جنوب آسیا است. پاکستان که بیشترین آسیب را در جهان به مواد مخدر دارد، ۷.۶ میلیون معتاد به مواد مخدر دارد. در سال ۲۰۱۹، ایران بیش از ۲.۸ میلیون سوء مصرف کننده مواد مخدر را ثبت کرده است. بر اساس برآوردها، بیش از ۴۰ درصد مواد مخدر از افغانستان قبل از رسیدن به هند و سایر بازارهای بین‌المللی از طریق پاکستان ترانزیت می‌شود. به دنبال تقویت همکاری شبکه امنیتی هند - ایران و پاکستان همچنین بیشتر کشورهای آسیای مرکزی در قالب سازمان شانگهای^۱، در امتداد مرزهای خود، تلاش دارند که از گسترش بیش از این نارکو تروریسم در کشور جلوگیری کنند (Debates 1-6: 2023).

راهبرد یاد شده به یک همگرایی در ابعاد مختلف نیاز دارد؛ چرا که جمهوری‌های آسیای مرکزی، به شکل مستقل قدرت مدیریت این معضل سیاسی - امنیتی را نخواهند داشت و جمهوری اسلامی ایران هم در این موقعیت ژئوپلتیکی بدون همکاری رسمی با این کشورها، به شکل خودمختار نخواهد توانست که این مسئله امنیتی - سیاسی و تهدیدهای آن را کاهش دهد. در ادامه به مهم‌ترین اقدامات جمهوری اسلامی ایران و کشورهای آسیای مرکزی در قالب همگرایی برای مدیریت نارکو تروریسم این منطقه اشاره خواهیم کرد.

¹. Shanghai Organization

۴- اقدامات علیه نارکوتروریسم

مهم‌ترین اقدامات جمهوری اسلامی ایران و کشورهای آسیای مرکزی علیه نارکوتروریسم را در قالب همگرایی‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی و بررسی می‌کنیم.

۴-۱- نارکوتروریسم و همگرایی اقتصادی

ارزیابی روابط اقتصادی دوجانبه و برنامه‌های مختلف اقتصاد استراتژیک ایران در منطقه آسیای مرکزی حاکی از آن است که اقدامات ایران به‌ویژه در توسعه روابط اقتصادی با کشورهای آسیای مرکزی با گذشت بیش از دو دهه از استقلال کشورهای منطقه، به منظور توسعه اقتصادی و از بین بردن نارکوتروریسم قابل توجه و قابل توجه و روند صعودی و رو به جلو را دنبال کرده‌اند. در این راستا، حجم روابط تجاری ایران با کشورهای منطقه آسیای مرکزی طی ۲۷ سال از حدود ۳۰۰ میلیون دلار در سال ۱۹۹۵ به حدود ۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ رسیده است. علاوه بر این، این مبلغ از حدود ۳.۷ میلیارد دلار آمریکا در سال ۲۰۱۱ به ۵.۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۵ افزایش یافته و در نهایت، میزان روابط تجاری ایران در سال ۲۰۲۲ بالغ بر ۵.۶۳ میلیارد دلار آمریکا برآورد شده است (et al., 2022: 5-11).

از آنجا که پدیده نارکو تروریسم که عمده تمرکز پژوهش حاضر است، بر مسئله قاچاق مواد مخدر متمرکز می‌باشد، با مشکلات اقتصادی و تجاری آسیای مرکزی رابطه مستقیم داشته و اولین اقدام برای ریشه‌کن کردن آن توسعه همکاری در قالب مسائل اقتصادی و تجاری می‌باشد. رشد اقتصادی آسیای مرکزی برای جلوگیری از فقر، تورم، بیکاری، پیوستن جوانان به نارکوتروریسم، افراط‌گرایی مذهبی، به عنوان یک منطقه محصور در خشکی، به دسترسی به بنادر کشورهای مجاور بستگی دارد. بنادر ایران از نزدیکترین بنادر به آسیای مرکزی و طبیعتاً دروازه‌ای برای تجارت دریایی برای منطقه است. ایران همچنین تجارت قابل توجهی با افغانستان به عنوان اولین کشور صادر کننده مواد مخدر و منبع نارکوتروریسم در آسیای مرکزی دارد که در قلب بسیاری از مسیرهای تجاری برجسته زمینی به آسیای مرکزی قرار دارد. به این دلیل است که از بین کشورهای آسیای مرکزی، کشورهایی که بیش از هر کدام از دولت‌ها برای جلوگیری از گسترش قاچاق مواد مخدر و تروریسم، به همگرایی اقتصادی و سیاسی نیاز دارد، افغانستان است که جمهوری اسلامی ایران این موضوع را به خوبی بعد از خلاء قدرت آمریکا درک کرده است. در سال ۲۰۱۸ صادرات ایران به افغانستان

تقریباً ۲.۹ میلیارد دلار بود که بیش از دو برابر صادرات پاکستان به افغانستان با ۱.۳ میلیارد دلار بود که گسترش اقتصادی به آسیای مرکزی را به گام بعدی طبیعی برای ایران تبدیل کرد (Turner, 2022: 4-7).

با روی کار آمدن دولت سیزدهم در ایران، آقای رئیسی تاکید ویژه‌ای بر هم‌گرایی با آسیای میانه به منظور کاهش افراط‌گرایی مذهبی و قاچاق مواد مخدر داشت. تاکید دولت از پاکستان و ایران بر این موضوع با سفر رئیس جمهور، شوکت میرضیایف^۱ به ایران، یک دیدگاه جدید به منظور افزایش حجم و میزان همکاری اقتصادی و تجاری دو کشور ایجاد کرد. بنابراین با توجه به درک مشترک از ریشه‌های نارکو تروریسم در منطقه و تهدیدهایی که این معضل امنیتی برای داشته و دارد، دو کشور درباره فرصت‌های افزایش تجارت دوجانبه و هماهنگی در حمل و نقل و لجستیک به منظور ایجاد سد محکم برای ترانزیت مواد مخدر و تجارت تسلیحاتی در منطقه گفت‌وگو کردند. اشاره شد که سطح کنونی تجارت دوجانبه سالانه ۵۰۰ میلیون دلاری آمریکا می‌تواند در مدت زمان کوتاهی سه تا چهار برابر افزایش یابد. برای افزایش همکاری در زمینه‌هایی مانند تجارت، حمل و نقل و اتصال، فناوری، داروسازی و کشاورزی، دو طرف ۱۵ سند شامل همکاری در بخش‌هایی مانند استاندارد و بیمه و کشاورزی بود را امضا کردند (Zafar, 2023: 3-9).

پیش از این، در مارس ۲۰۲۲، مقامات ارشد امنیتی ایران و ازبکستان - قزاقستان، تاجیکستان "سند مشترک همکاری امنیتی" را با هدف تشکیل کمیسیون مشترک امنیتی و مبارزه با تروریسم، افراط‌گرایی، قاچاق مواد مخدر و سایر جنایات سازمان یافته فراملی^۲ امضا کرده بودند. در جولای ۲۰۲۳، ازبکستان به همراه افغانستان و پاکستان و همکاری ایران پروتکل مشترک چندجانبه‌ای را در اسلام آباد امضا کردند تا ترمیز در ازبکستان را از طریق لوگر^۳ و مزار شریف در افغانستان به سیستم راه آهن پاکستان متصل کند. خط آهن ترانس افغانی به طول ۷۶۰ کیلومتر خدمات مسافری و باربری خواهد داشت و حدود ۵ میلیارد دلار هزینه دارد (Gurjar, 2023: 3).

با این حال، از آنجایی که نارکو تروریسم در افغانستان نظیر داعش خراسان و حزب التحریر، جنبش اسلامی ازبکستان تأمین مالی این گروه‌های تروریستی از طریق قاچاق مواد مخدر برای این پروژه می‌تواند یک چالش باشد (Divsallar, 2023: 8-11 Vatanka).

¹. Shaukat Mirzayev

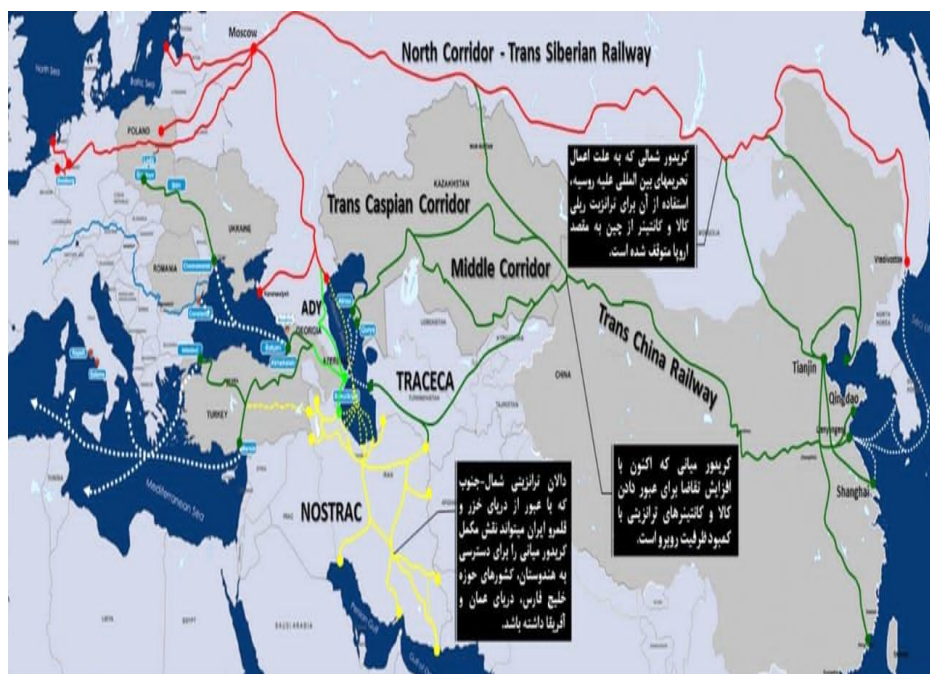
². Transnational organized crime

³. Logar

از سوی دیگر، ایران خط ریلی با افغانستان را در دسامبر ۲۰۲۰ آغاز کرد. پروژه خط آهن مرزی خواف - هرات به طول ۲۲۵ کیلومتر شرق ایران را به افغانستان متصل می‌کند و یکی از پروژه‌های زیربنایی قابل توجهی است که توسط راه آهن دو کشور اداره می‌شود این خط تا چابهار در جنوب شرقی ایران امتداد خواهد داشت و خدمات باربری در این خط به طور رسمی به نظارت امنیتی دو کشور گسترش خواهد یافت (Zafar, 2023: 7-9).

مهم‌ترین طرح جمهوری اسلامی ایران به منظور هم‌گرایی با کشورهای آسیای مرکزی ایجاد و عملی کردن طرح کریدور شمال - جنوب می‌باشد. این کریدور به سه محور شرق، غرب و ترانس خزر تقسیم می‌شود. شاخه غربی شامل راه آهنی است که از باکو به ایران می‌آید. شاخه شرقی نیز آسیای میانه را به ایران متصل می‌کند و ترانس خزر مسیر ارتباط دریایی روسیه و ایران را فراهم می‌کند. به همین منظور با توجه به موقعیت اقتصادی و سیاسی تهران در غرب و شرق آسیا، این کریدور باعث می‌شود که تغییرات چشم‌گیری در روند توسعه و فعالیت اقتصادی و تجاری آن ایجاد شود. سواحل طولانی، ترانزیت ویژه و موقعیت جغرافیایی و دسترسی آسان به دریا و سایر کشورها، ایران را به یکی از شاهراه‌های تجاری تبدیل می‌کند که در حال حاضر چندین کریدور بین‌المللی از کشور عبور می‌کند. تهران با این پروژه تلاش می‌کند تا قطب اتصال بین اکو، آسه آن، هند، آسیای مرکزی، خاورمیانه، شبه قاره و شمال و شرق اروپا باشد. چرا که تمامی شعب کریدور شمال - جنوب از ایران عبور می‌کنند و گذرگاه کلیدی محسوب می‌شود (Bonesh, 2023: 4-7) که در تصویر زیر این موقعیت به وضوح قابل مشاهده خواهد بود.

نقشه ۱: شعب کریدور شمال - جنوب

منبع: (https://marinepress.ir/plus/29970/)

با توجه به تصویر بالا و عملی شدن این طرح اقتصادی و سیاسی مهم برای ایران و کشورهای عضو آن، تهران با جذب سرمایه‌های خارجی و ایجاد این کریدور شمال و جنوب می‌تواند حمل و نقل کالا بین آسیای مرکزی و خاورمیانه^۱ را تسهیل کند. در راهبرد سیاست خارجی تهران بر اساس «نگاه به شرق»، به طور فزاینده‌ای بر تقویت روابط با کشورهای آسیای مرکزی روسیه و هند در بعد اقتصادی به منظور از بین بردن فقر و بیکاری که زمینه ساز مشکلات فراوانی از جمله تولید ترانزیت مواد مخدر و توسعه فعالیت ناکوتوریزم در این منطقه می‌باشد، متمرکز شده و دیدارهای متعدد مقامات ایران و هند، ضرورت تهیه استراتژی برای پیشبرد روابط راهبردی همه جانبه و گسترده، بررسی موضوعات مهمی از جمله دلارزدایی، رفع تحریم‌ها و افزایش مشارکت در تجارت و حمل و نقل، مهم‌ترین اهداف ایران و کشورهای یاد شده هستند. از آغاز درگیری روسیه و اوکراین، اهمیت استراتژیک این پروژه به ویژه برای مسکو و تهران اهمیت یافته است. چرا که هر دو کشور با تحریم‌های

^۱. Transportation of goods between Central Asia and the Middle East

غرب روبرو هستند. بنابراین، این اقدام برای تسهیل و تسریع روند دلارزدایی و خنثی سازی تحریم‌های^۱ غرب مهم است (Kaleji, 2023: 2-6).

همچنین با وجود بیش از ۱۴۰۰۰ کیلومتر راه آهن در ایران، توسعه خطوط و طرح جهشی شمال - جنوب و تصویب ۶ اقدام و پروژه زیربنایی توسط تهران، صندوق توسعه حمل و نقل ایران به دنبال مشارکت بخش خصوصی و خارجی به‌ویژه هند و روسیه برای تامین منابع مالی و اجرای بسیاری از پروژه‌های حمل و نقل به ویژه در شرق ایران می‌باشد (Bonesh, 2023: 4-7).

۴-۲- نارکوتروریسم و هم‌گرایی سیاسی

همان‌گونه که در مطالب فوق به آن اشاره کردیم، نارکوتروریسم یک پدیده گسترده و بین‌المللی است که بدون ایجاد یک هم‌گرایی و ائتلاف هیچ کشوری به تنهایی قدرت مقابله و مدیریت آن را نمی‌تواند داشته باشد. بنابراین کشورهای آسیای مرکزی و شرق آسیا در کنار جمهوری اسلامی ایران به خوبی این مسئله را درک کرده و هم‌گرایی همه‌جانبه در منطقه را مهم‌ترین اقدام برای ریشه‌کن کردن و یا به عبارت دیگر مدیریت این موضوع می‌دانند. به همین منظور جمهوری اسلامی ایران در بعد هم‌گرایی سیاسی، در ادوار گذشته تلاش داشت که با هماهنگی روسیه و چین به عضویت دائم سازمان همکاری شانگهای درآید. و از طریق این سازمان و کمک کشورهای عضو آن قدرت تأثیرگذاری خود را در آسیای مرکزی به نمایش بگذارد.

در جریان اجلاس سال ۲۰۲۱ سازمان همکاری شانگهای در دوشنبه تاجیکستان، شی جین پینگ رئیس‌جمهور چین در یک سخنرانی افتتاحیه اعلام کرد که این سازمان "روش‌هایی را برای پذیرش ایران به عنوان یک کشور عضو آغاز خواهد کرد." نزدیک به دو سال بعد، این اتفاق افتاد. اما مهم‌ترین پیامدهای ژئوپلیتیکی سازمان همکاری شانگهای، هماهنگی عمیق‌تر بین ایران و سایر کشورهای عضو، به نظم غیرلیبرالی چین محوری که توسط پکن ترویج می‌شود، سرعت می‌بخشد و هم‌گرایی سیاسی ایران در آسیای مرکزی جدا از مباحث اقتصادی و امنیتی را تقویت کرده است (Fulton, 2023: 6).

در این راستا بود که تهران با تکیه بر گفتمان‌های داخلی و اندیشه‌های برخاسته از درون اندیشه‌های داخلی درباره هویت ایران و در نتیجه نزدیک شدن به ابرقدرت‌های شرق جهانی

^۱. Neutralization of sanctions

شروع به جستجوی جایگاهی در نظام بین‌الملل کرد تا از این طریق بتواند تهدیدهای مرزی خود که مهم‌ترین آن‌ها تروریسم و قاچاق مواد مخدر است با همگرایی و همکاری با همسایگان خود مدیریت و حل کند. تحریم‌های فلج‌کننده، تهدید به مداخله نظامی، جنگ سایبری، تغییر رژیم و تلاش‌های بی‌ثبات‌کننده نظام از دیدگاه ایران، تقویت و همکاری با تروریست‌های هم‌مرز با جمهوری اسلامی ایران و تقویت اقتصادی و نظامی آن‌ها، سیاست‌هایی بودند که واقعاً علیه ایران استفاده می‌شدند. لذا تهران با وجود این فضای سیاسی و بین‌المللی، ایدئولوژی خود را به منظور حل معضل امنیتی ناشی از فعالیت ناکوتروریسم، به سمت هم‌گرایی سیاسی با کشورهای آسیای مرکزی و روسیه همچنان چین سوق داد؛ تا هم معضل ناکوتروریسم را حل کند و هم یک تعادل در مقابل آمریکا و متحدان منطقه‌ای آن ایجاد کند (Yuan, 2023: 422-439).

۴-۳- ناکوتروریسم و هم‌گرایی امنیتی

عضویت ایران باعث تقویت نفوذ منطقه‌ای سازمان همکاری شانگهای و گسترش دامنه ژئوپلیتیک آن می‌شود. حضور ایران همچنین اهرم این سازمان را در برخورد با مسائل بین‌المللی به ویژه مسائل مربوط به خاورمیانه مانند درگیری‌های سوریه، عراق و افغانستان افزایش می‌دهد. عضویت ایران چارچوب امنیت جمعی سازمان همکاری شانگهای را تقویت می‌کند و اشتراک‌گذاری اطلاعات، عملیات مشترک ضد تروریسم و تلاش‌های مشترک برای مقابله با تهدیدات امنیتی مشترک را فراهم می‌کند. این همکاری امنیتی گسترش یافته ثبات را در منطقه تقویت می‌کند و به تلاش‌های جهانی در مبارزه با چالش‌های امنیت فراملی کمک می‌کند (Siddiqui, 2023: 8-11).

چارچوب امنیت جمعی سازمان همکاری شانگهای بستری را برای کشورهای عضو فراهم می‌کند تا به چالش‌های امنیتی مشترک از جمله تروریسم، افراط‌گرایی و درگیری‌های منطقه‌ای رسیدگی کرده و به همکاری امنیتی پیشرفته در سازمان همکاری شانگهای کمک کند؛ چرا که ناکوتروریسم امروزه در ابعاد متعدد و عناوین گوناگون در آسیای مرکزی فعالیت‌های خود را گسترش داده است و نمونه بارز آن داعش خراسان و بیعت سایر گروه‌های افراطی و قاچاقچیان مواد مخدر با آن است. در عین حال، گسترش و انتشار تبلیغات این گروه از نظر شکل، حجم و تعداد زبان‌ها با توجه به درآمد قابل توجهی که از فروش مواد

مخدر و ترانزیت آن به دست آورده همچنین تلاش برای جذب نیرو از هر دو جبهه آسیای-جنوبی و مرکزی به سطوح بی‌سابقه‌ای رسیده است (Jadoon, 2023: 3-12). این هم‌گرایی امنیتی در راستای سیاست «نگاه به شرق» ایران است که در آن تهران بر روابط با کشورهای غیرغربی در حوزه‌های دیپلماسی، بازرگانی و همکاری‌های امنیتی متمرکز کرده است. به این معنا که با وجود تهران و همگرایی امنیتی - سیاسی با کشورهای آسیای مرکزی و روسیه همچنین چین، قدرت مانور سازمان‌های منطقه‌ای و هم‌گرایی یاد شده را برای حل معضل امنیتی نارکوتروریسم و افراط‌گرایی منطقه‌ای افزایش خواهد داد.

۴-۴ - نارکوتروریسم و هم‌گرایی نظامی

رویکردهای درون‌گرایانه ملی و منطقه‌ای، مهم‌ترین و قوی‌ترین رویکرد دفاعی است که در کشورهای آسیای مرکزی شکل گرفته است. این کشورها با صرف سرمایه‌گذاری‌های حداقلی تلاش‌های زیادی را برای بومی‌سازی دانش فنی تعمیر، آموزش، نگهداری و مدرنیزاسیون تسلیحات موجود (که عموماً روسی هستند) به عمل آورده‌اند. در برخی حوزه‌های جدید نیز این کشورها مونتاژ و تولید برخی تجهیزات نظامی نظیر خودروهای زرهی و حتی پهپاد را آغاز کرده‌اند که از جمله این گرایش‌ها می‌توان به توافق مونتاژ برخی خودروهای زرهی تاکتیکی در ازبکستان، طراحی و تولید پهپاد "لاچین" توسط ازبکستان، راه‌اندازی خطوط مونتاژ پهپاد توسط ترکمنستان، کشتی‌سازی مشترک در کارخانه‌های کشتی‌سازی بزرگ قزاقستان و مونتاژ پهپاد در این کشور به طور مشترک با ترکیه اشاره کرد. بودجه‌های نظامی و دفاعی این کشورها نیز علی‌رغم چالش‌های اقتصادی در نتیجه این رویکردها افزایش یافته است. نتیجه اولیه این رویکرد را می‌توان در حضور صنایع دفاعی ازبکستان در نمایشگاه تسلیحات امارات و یا صادرات برخی ادوات زرهی توسط قزاقستان به اردن مشاهده کرد.

جمهوری اسلامی ایران در این شرایط چند مزیت نسبی مهم برای مشارکت در این حوزه دارد و به منظور همگرایی در راستای مدیریت معضلات امنیتی در این منطقه از جمله نارکوتروریسم تلاش دارد که با کشورهای آسیای میانه وارد همگرایی نظامی شده است. نخست، نشان محصولات با کیفیت و ارزان‌قیمت ایرانی بویژه بعد از جنگ سوریه و اوکراین بوضوح در سطح بین‌المللی ارتقاء یافته و این مولفه مهمی در بازاریابی و بازاریابی خواهد بود. دوم، توانمندی‌های منحصر به فرد ایران در حوزه‌های کارکردی، مدرن، نامتقارن و

کم‌هزینه نظیر تجهیزات انفرادی، ادوات زرهی، تجهیزات الکترونیک، و بویژه حوزه‌های پهپادی و موشکی/راکتی (کوتاه‌برد) برای کشورهای آسیای مرکزی بسیار جذاب و مورد نیاز است. سوم، تقویت مشارکت نظامی - دفاعی ایران و آسیای مرکزی می‌تواند در چارچوب دغدغه‌های مشترک امنیتی و بدون تحریک کشورهای منطقه صورت پذیرد. از سوی دیگر، در حوزه‌هایی همچون ثبات منطقه و نیز در قبال افغانستان، ایران و آسیای مرکزی موضع مشترکی داشته و این یک کنش‌سیاسی برای این مشارکت محسوب می‌شود. این شرایط در صورت توجه جدی صنایع دفاعی جمهوری اسلامی ایران با نگاه تلفیقی راهبردی - بازاری، می‌تواند بسترهای مهمی را برای تقویت نقش، نفوذ و جایگاه ایران در منطقه ایجاد کند. عدم توجه جدی به ملاحظات روسیه و تلاش برای اتخاذ یک رویکرد عمل‌گرایانه و کارکردی در منطقه، عاملی است که می‌تواند ضامن موفقیت دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی باشد (<https://www.iess.ir/fa/analysis/3579/>).

نتیجه‌گیری

تروریسم و مواد مخدر تهدیدی بزرگ برای ثبات دنیای مدرن به شمار می‌آیند. در حالی که هر دوی این موضوعات از نیمه دوم سده بیستم به صدر دستورکار جهانی راه یافته‌اند. هر کدام به شکل‌ها و درجات متفاوتی در طول تاریخ وجود داشته‌اند. پدیده مواد مخدر به ویژه نقش مهمی در سیاست جهانی به دلیل پیشرفت‌های مدرن در حمل و نقل بین‌المللی و توانایی‌های ارتباطی داشته است. در عین حال، با اتمام جنگ سرد و پایان حمایت مالی ابرقدرت‌ها از بازیگران غیردولتی، فعالیت‌های جنایی سازمان یافته به منبع عمده درآمد گروه‌های تروریستی در سراسر جهان تبدیل شد. درباره موضوع شناسایی نارکوتروریسم در آسیای مرکزی اختلافاتی نیز وجود دارد. به رغم وجود ارتباط میان تروریسم و قاچاق مواد مخدر در منطقه، همه شبکه‌های تجارت مواد مخدر، لزوماً تروریستی محسوب نمی‌شوند و مهم‌تر آن که فعالیت‌های تروریستی در آسیای مرکزی تنها در سایه قاچاق مواد مخدر روی نمی‌دهند. علاوه بر این، هم دولت‌های آسیای مرکزی و هم نهادهای بین‌المللی و بازیگران خارجی فعال در منطقه هر یک بنا به دلایلی متفاوت تمایلی به بررسی جداگانه موضوع پیوند میان تروریسم و مواد در آسیای مرکزی جدای از آن‌چه در افغانستان می‌گذرد، ندارند. اما جمهوری اسلامی ایران جدا از تنش‌ها و دشمنان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مبحث امنیت و یا نارکوتروریسم در آسیای مرکزی با وجود نیروهای افراطی و شیعه‌ستیز که از این راه

تجارت کرده و تسلیحات مدرنی به وسیله دشمنان جمهوری اسلامی در اختیار آن‌ها قرار داده‌اند، این موضوع را در اولویت سیاست خارجی خود در کنار سایر مسائل قرار داده است؛ چرا که حضور نیروهای آمریکایی در افغانستان تا چند سال پیش و نیروهای تجهیز شده در این کشور نظیر داعش خراسان که از طریق ترانزیت مواد مخدر تقویت مالی شده، به مهم-ترین معضل امنیتی - سیاسی - اجتماعی برای ایران تبدیل شده است. لذا جمهوری اسلامی ایران با وجود قدرت‌هایی نظیر روسیه و چین در این منطقه نمی‌تواند به مانند خاورمیانه عمق استراتژیک خود را توسعه دهد و لذا ماموریت اصلی خود را هم‌گرایی با کشورهای آسیای مرکزی و قدرت‌های یاد شده می‌داند. بدین ترتیب فرضیه طرح شده مورد تایید قرار می‌گیرد.

منابع و مأخذ

- ترابی قاسم (۱۳۸۴). « موازنه تهدید: موازنه قوا یا اتحاد با طرف تهدید کننده»، ماهنامه اطلاعات راهبردی، سال هفتم، شماره ۷۴.
- دهقانی فیروزآبادی جلال (۱۳۹۱). «نواقعی گرای و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و ششم، ش ۱، بهار.
- سازمند بهاره و دیگران (۱۳۸۹). « نظریه موازنه قدرت التز: نقد و بررسی کارآمدی آن در عصر حاضر»، فصلنامه روابط خارجی، سال دوم، شماره ۴.
- عباسی مجیدی و رضا قیاسی (۱۳۹۲). « راهبرد اتحاد پیرامونی رژیم صهیونیستی موازنه تهدید»، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و هفتم، شماره ۱.
- لیتل ریچارد (۱۳۸۹). تحول در نظریه‌های موازنه قوا، ترجمه غلامعلی چگنی‌زاده، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- هدایتی شهیدانی مهدی و سجاد کلارده مرادی (۱۳۹۵). « تبیین سیاست خارجی عربستان سعودی در قبال تروریسم تکفیری در عراق و سوریه»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، شماره ۳۱، ص ۱۱۴ - ۸۹.

انگلیسی

Aghababaei Rassoul (2018). "Occurrence of bacterial and toxic metals contamination in illegal opioid-like drugs in Iran: a significant health challenge in drug abusers", Available in: <https://darujps.biomedcentral.com/articles/10.1007/s40199-018-0205-5#Decs>. Accessed on: 29 June 2018.

- Beehner Lionel(2018).“Afghanistan’s Role in Iran’s Drug Problem”, Available in: <https://www.cfr.org/background/afghanistans-role-irans-drugproblem>.Accesson:13, September
- Farooq SA& et al. (2017). “Opium trade and the spread of HIV in the Golden Crescent.”, Available in: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5521118>. Access on: 21, 2017, Jul.
- Osborne Samuel (2017). “Iran plans to decriminalise drug use allowing government to give diluted drugs to addicts”, Available in: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iran-drug-use-decriminalise-diluted-addicts-treat-government-a7862351.html>. Access on: 27 July 2017.
- Rahmani Bardia (2018).” How the War on Drugs Is Making Tajikistan More Authoritarian”, Available in: <https://thediplomat.com/2018/07/how-the-war-on-drugs-is-making-tajikistan-more-authoritarian>. Accessed on: 09, July, 2018.
- Satubaldina Assel (2018).” Radicalisation, drug trafficking, environment are key EU-Central Asia security challenges, say experts and officials”, Availablein: <https://astanatimes.com/2018/02/radicalisation-drug-trafficking-environment-are-key-eu-central-asia-security-challenges-say-experts-and-officials>. Accessed on: 27 february 2018.
- Wastnidge Edward (2017).” Central Asia in the Iranian geopolitical imagination”, Available in: <https://www.veruscript.com/CJES/publications/central-asia-in-theiraniangeopoliticalimagination>. Access on: 20 February 2017.
- Debates Raisina (2023). “India’s SCO presidency: Leading global action against drug trafficking”. Available in: <https://www.orfonline.org/expert-speak/indias-sco-presidency>. Access on: 3, Apr, 2023.
- Kulić, S., Bolhuis, M.P. (2023), The persistence of organized crime in post-caliphate Iraq: a case of crime-terror convergence?. *Crime Law Soc Change* 80, 569–597. <https://doi.org/10.1007/s10611-023-10104->
- Landay Jonathan & Holland Steve (2024). “Exclusive: US intelligence confirms Islamic State's Afghanistan branch behind Iran blasts”. Available in: <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-intelligence-confirms-islamic-states-afghanistan-branch-behind-iran-blasts-2024-01-05>. Access on: 5, January, 2024.
- Otorbaev djoomart (2023). “Central Asia’s Afghan route to prosperity”. Available in: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2021/05/04/commentary/world-commentary/afghanistan-kyrgyzstan-asia-europe-china-russia-global-economy-taliban>.Accesson: 4, May, 2023.
- Abbasi Ghadi Mojtaba & et al. (2022). “Developing an Optimal Model of Iran’s Countermeasures against the Threats of Economic Plans of the Major Powers in Central Asia”. *Journal of Eurasian Studies* Volume 15, Issue 1, January 2024, Pages 3-18. The Author(s) 2022, Article Reuse Guidelines <https://doi.org/10.1177/18793665221145419>.
- Turner Daniel (2022). “Iran Eyes Opportunities in Central Asia”. Available in: <https://newlinesinstitute.org/state-resilience-fragility/power-vacuums/iran-eyes-opportunities-in-central-asia>. Access on: 14, April, 2022 .
- Zafar Attar (2023). “Uzbekistan President’s Iran Visit Boosts Bilateral, Regional Cooperation Prospects”. Available in:

- https://www.icwa.in/show_content.php?lang=1&level=3&ls_id=9868&lid=6310. Access on: 28, August, 2023.
- Gurjar Sankalp (2023). "The Iran Challenge: Unraveling India's Foreign Policy Dilemma". Available in: <https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/3475111/the-iran-challenge-unraveling-indias-foreign-policy-dilemma>. Access on: 31, July, 2023.
- Vatanka Alex & Divsallar Abdolrasool (2023). "Can the West Stop Russian-Iranian Convergence?". Available in: <https://www.mei.edu/publications/can-west-stop-russian-iranian-convergence>. Access on: 3, April, 2023.
- Ramezani Bonesh, Farzad (2023). "Iran's Approach to the North and South Transport Corridors: Obstacles & Future Prospect". Available in: <https://www.silkroadbriefing.com/news/223/06/19/irans-approach-to-the-north-and-south-transport-corridors-obstacles-future-prospects>. Access to: 19, Jun, 2023.
- Kaleji Vali (2023). "Chabahar Port Transit Project: The Eastern Wing of the International North-South Transport Corridor (INSTC)". Available in: <https://www.iras.ir/en/chabahar-port-transit-project-the-eastern-wing-of-the-international-north-south-transport-corridor-in-stc>. Access to: 4/May/ 2023.
- Fulton Jonathan (2023). "Iran joining the SCO isn't surprising. But Beijing's promotion of illiberal norms in Eurasia should get more attention". Available in: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-sco-china-bri-illiberal-norms>. Access to: 13, July, 2023.
- Yuan Jingdong (2023). "Forging a New Security Order in Eurasia: China, the SCO, and the Impacts on Regional Governance". *Chinese Political Science Review*, 8:422-439 <https://doi.org/10.1007/s41111-022-00223-7>. Access to: 11, July, 2022.
- Siddiqui Huma (2023). "Explained: Implications of Iran's Membership in the SCO: Opportunities for India". Available in: <https://www.financialexpress.com/business/defence-explained-implications-of-irans-membership-in-the-sco-opportunities-for-indianbsp-3155330>. Access to: 4, July, 2023.
- spofa Hopkin (2023). "Realism and Balance of Threat with Dr. Stephen Walt". Available in: <https://hopkinspofa.com/2023/11/08/realism-and-balance-of-threat-with-dr-stephen-walt>. Access to: 8/11/2023.
- Jadoon Amira & et al. (2023). "What is ISIS-K? Two terrorism experts on the group behind the deadly Kabul airport attack and its rivalry with the Taliban". Available in: <https://theconversation.com/what-is-isis-k-two-terrorism-experts-on-the-group-behind-the-deadly-kabul-airport-attack-and-its-rivalry-with-the-taliban-166873>. Access on: 26, August, 2023.
- M Bock Andreas (2015). "If you compress the spring, it will snap back hard": The Ukrainian crisis and the balance of threat theory". *International Journal*, Vol. 70, No. 1, *The Past in International Statecraft* (MARCH 2015), pp. 101-109 (9 pages). Published By: Sage Publications, Ltd.
- Iqbal Dar Arshid & at al. (2018). "Alliances in International Politics: A Comparative Study of Kenneth Waltz's and Stephen Walt's theories of alliances". Available in: <https://www.researchgate.net/publication>. Access on: 21, July, 2018.
- Stonis Danio (2023). "Comparative Analysis of the Shanghai Cooperation Organisation and European Union Strategy on Central Asia: Confrontation or Cooperation?", *Polish Political Science Yearbook*, vol. 52(1) (2023), pp. 69-90

DOI: <https://doi.org/10.15804/ppsy202230> PL ISSN 0208-7375

www.czasopisma.marszalek.com.pl/10-15804/ppsy.

Landay Jonathan & Holland Steve (2024). "Exclusive: US intelligence confirms Islamic State's Afghanistan branch behind Iran blasts". Available in:

<https://www.reuters.com/world/middle-east/us-intelligence-confirms-islamic-states-afghanistan-branch-behind-iran-blasts-2024-01-05>. Access on: 5, January, 2024.

Wahlang Jason (2023). "Islamic State Khorasan and Central Asia". Available in:

<https://www.idsa.in/issuebrief/islamic-state-khorasan-and-central-asia-jwahlang-280623>. Access on: 28, June, 2023.

Jadoon Amira (2023). "What is ISIS-K? Two terrorism experts on the group behind the deadly Kabul airport attack and its rivalry with the Taliban". Available in:

<https://theconversation.com/what-is-isis-k-two-terrorism-experts-on-the-group-behind-the-deadly-kabul-airport-attack-and-its-rivalry-with-the-taliban-166873>.

Access on: 26, August, 2023.

Gokmen Emrah (2023). "Turkish police arrest 'high-ranking' Daesh/ISIS terrorist in Istanbul". Available in: <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-police-arrest-high-ranking-daesh-isis-terrorist-in-istanbul/2928673>. Access on: 22.06.2023.